

Dr hab. Gabriela Świtek, prof. ucz.
Instytut Historii Sztuki
Uniwersytet Warszawski
ul. Prosta 69, 00-838 Warszawa
g.switek@uw.edu.pl

Warszawa, 18 lipca 2022,

Recenzja osiągnięć naukowych oraz rozprawy habilitacyjnej doktora Filipa Lipińskiego *Ameryka. Rewizje wizualnej mitologii Stanów Zjednoczonych* (Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, 2021) w postępowaniu o nadanie stopnia naukowego doktora habilitowanego

Ocena osiągnięć naukowych

Doktor Filip Lipiński rozpoczął swoją drogę akademicką w Instytucie Filologii Angielskiej Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, uzyskując tytuł magistra w 2003 roku. W 2005 roku uzyskał tytuł magistra nauk humanistycznych w dyscyplinie historia sztuki w Instytucie Historii Sztuki UAM, a w 2010 roku stopień doktora nauk humanistycznych w dyscyplinie historia sztuki. Od 2010 roku jest zatrudniony w Instytucie Historii Sztuki UAM, do 2011 roku jako asystent, a następnie jako adiunkt.

Począwszy od prac magisterskich poświęconych twórczości malarskiej Edwarda Hoppera i poetyckiej Franka O'Hary Habilitant prowadzi badania dotyczące sztuki, kultury wizualnej i historii Stanów Zjednoczonych, łącząc wiedzę i umiejętności warsztatowo-metodologiczne historyka sztuki ze studiami amerykańskimi. Niewątpliwym osiągnięciem naukowym dr. Lipińskiego jest monografia *Hopper wirtualny. Obrazy w pamiętającym spojrzeniu* (2013), wydana w serii Fundacji na rzecz Nauki Polskiej, a stanowiąca pokłosie jego pracy doktorskiej. Znaczącym umiędzynarodowieniem jego badań powiązanych z rozprawą doktorską jest artykuł *The Virtual Hopper: Painting between Dissemination and Desire*, opublikowany w „Oxford Art Journal” (2014).

Tematyka publikacji naukowych dr. Filipa Lipińskiego odzwierciedla co najmniej trzy główne obszary jego zainteresowań badawczych. Najwyraźniej rysuje się obszar z pogranicza historii sztuki i amerykańistyki, w który należy wpisać artykuły poświęcone nowoczesnej i współczesnej sztuce amerykańskiej (m.in. twórczości Louise Lawler, Sherrie Levine, Franka Stelli, ale też kontynuację wątków dotyczących twórczości

Edwarda Hoppera). W dorobku naukowym Habilitanta jest też kilka artykułów świadczących o wysokich kompetencjach metodologicznych, np. teksty analizujące pojęcie wirtualności czy omawiające badania z pogranicza historii sztuki i studiów nad filmem, powiązane też z realizacją grantu *Polskie dokumentalne filmy o sztuce (1945–1989)*. Na liście publikacji dr. Lipińskiego znalazło się również wiele publikacji towarzyszących wystawom polskich artystów współczesnych, w tym związanych z poznańskim środowiskiem artystycznym (np. eseje o pracach Izabelli Gustowskiej, Józefa Robakowskiego, Jerzego Piotrowicza, Antoniego Mikołajczyka, Rafała Bujnowskiego, Wiesława Szamborskiego).

Od momentu uzyskania stopnia doktora w 2010 roku Habilitant opublikował 18 artykułów w czasopismach naukowych, w tym 15 w czasopismach punktowanych, z wykazu Ministerstwa Edukacji i Nauki (według aktualizacji z grudnia 2021 roku). Oprócz wspomnianego już artykułu w „Oxford Art Journal” dr Lipiński publikował pięć artykułów w języku angielskim (w czasopismach: „Artium Quaestiones”, „Widok. Teorie i Praktyki Kultury Wizualnej”, „Textes et Contextes”, „Acta Philologica”, „RIHA Journal”). Świadczą one nie tylko o umiędzynarodowieniu badań Habilitanta, lecz także o jego dogłębnej znajomości najnowszych metodologii historii sztuki i studiów nad filmem. Przykładem jest artykuł *Cinematic Art (History) and Mieke Bal's Thinking in Film* („Artium Quaestiones” 2020), w którym Autor rysuje spektrum współczesnych powinowactw między najnowszymi perspektywami historii sztuki a studiami nad filmem, włączając w to uważną lekturę m.in. Bal, Deleuze’a, Bergsona. Przekonującą interpretację „niematerialnej wizualności pamięci” Habilitant przedstawił w artykule *Figurations of Memory in the Virtual Field of (Art) History* („RIHA Journal” 2014), przywołując prace artystów współczesnych, m.in. Zbigniewa Libery czy Gerharda Richtera. Artykuł *The Persistence of the American Myth: (Re)visions in Art and Visual Culture* („Acta Philologica” 2016) zapowiada (jak Habilitant zaznaczył w jednym z przypisów) obszerniejsze studium amerykańskiego mitu, czyli monografię *Ameryka. Rewizje wizualnej mitologii Stanów Zjednoczonych*.

W języku polskim dr Filip Lipiński publikował m.in. w „Tekstualiach”, „Kwartalniku Filmowym”, „Quarcie”, „Sztuce i Dokumentacji”, „Czasie Kultury”, „Didaskaliach”. W artykułach powraca m.in. do pojęć fundamentalnych dla interpretacji sztuki nowoczesnej i współczesnej (np. *appropriation art*, abstrakcyjny ekspresjonizm) czy do teorii zapożyczonych ze studiów filmoznawczych. W przekonujący sposób

zarysowana została w jednym z artykułów koncepcja filmu „jako wirtualnego, poszerzonego pola dzieła sztuki”, nawiązująca do słynnego schematu „rzeźby w poszerzonym polu” Rosalind Krauss. Kilka z artykułów to naukowe recenzje książek, które wyróżniają się dociekliwością, a także spójnością zainteresowań badawczych. Do nich zaliczam np. omówienia publikacji Rosalind Krauss, które są jednocześnie udaną próbą podsumowania biografii intelektualnej amerykańskiej badaczki; anglojęzyczna i przereklamowana wersja tekstu o Rosalind Krauss („Didaskalia”) ukazała się jako rozdział *Im/pulse to See in Rosalind Krauss* w tomie *Palgrave Handbook of Image Studies* (red. K. Purgar, Palgrave-Macmillan, 2021). Lektura książki Rema Koolhaasa (*Deliryczny Nowy Jork. Retroaktywny manifest dla Manhattanu*) znajduje odzwierciedlenie w monografii Habilitanta *Ameryka ...*, w części poświęconej transformacjom Dolnego Manhattanu. Recenzje naukowe książek Agnieszki Rejniak-Majewskiej (*Puste miejsce po krytyce? Modernizm i materialistyczna rewizja autonomii sztuki*) i Anny Markowskiej (*Komedia sublimacji. Granica współczesności a etos rzeczywistości w sztuce amerykańskiej*) wpisują się zaś w zainteresowania Habilitanta metodologią historii sztuki i amerykańską kulturą wizualną.

Od 2010 roku Habilitant opublikował 27 artykułów w tomach pod redakcją, w tym 12 w wydawnictwach punktowanych (lista MEiN 2021). Spośród nich za jedną z najważniejszych uznaję wstęp do wyboru tekstów polskich krytyków sztuki pt. *Official and Unofficial Introductions: the Reception of American Art in Communist Poland*, opublikowany w tomie *Hot Art, Cold War – Southern and Eastern European Writing on American Art 1945–1990* (red. Claudia Hopkins, Iain Boyd White, Routledge, 2021). To wzorcowy wstęp do wyboru materiałów źródłowych, starannie przygotowana panorama polsko-amerykańskich kontaktów artystycznych (obejmująca wymianę wystaw, podróże artystyczne, teksty krytyczne o sztuce amerykańskiej, kontakty naukowe) ukazana na tle przemian politycznych. Jednym z artykułów świadczącym o metodologicznych kompetencjach Habilitanta jest *The Virtual as the ‘Dangerous Supplement’ of Art (History)*, opublikowany w tomie: *DeMaterializations in Art and Art-Historical Discourse in the Twentieth Century* (red. Wojciech Bałus, Magdalena Kunińska, IRSA, 2018). O nieustannie aktualizowanej wiedzy o sztuce amerykańskiej świadczą zaś m.in. interpretacje *Polish Villages* Franka Stelli (w tomie *Image, History and Memory: Central and Eastern Europe in a Comparative Perspective*, Routledge 2022) czy komentarze na temat dzieł artystów amerykańskich z kolekcji Archiv der Avantgarden

w Dreźnie (w publikacji towarzyszącej wystawie *Od Black Mountain College do Pop-Artu. Powojenna sztuka amerykańska i dokumenty z Archiv der Avantgarden*, Państwowa Galeria Sztuki w Sopocie, 2021). Niektóre artykuły, jak już wspomniano, zawierają co najmniej załączki argumentów w pełni rozwiniętych w monografii *Ameryka ...*, np. *Re-Emergencies: The Afterlife of American Landscape Imagery in 20th and 21st Century Art and Visual Culture*, w tomie: *Americascapes: Americans In/and Their Diverse Sceneries* (red. E. Bańka, M. Liwiński, K. Rusiłowicz, KUL 2013); *Przekraczając Delaware, przekraczając historię* w: *Historia w wersji popularnej* (red. I. Kowalczyk, I. Kiec, Wydawnictwo Naukowe Katedra, 2015).

Habilitant był współwykonawcą projektu Narodowego Programu Rozwoju Humanistyki pt. *Polskie dokumentalne filmy o sztuce (1945–1989)* realizowanego pod kierownictwem prof. Piotra Juszkiewicza w latach 2012–2015; dwukrotnie składał projekty badawcze do konkursów Narodowego Centrum Nauki. Niemniej jednak, do najważniejszych osiągnięć dr. Lipińskiego zaliczam zaangażowanie w realizację międzynarodowego projektu badawczo-wydawniczego *Art of the United States in European Writing c. 1945–1990. Hot Art, Cold War: Supplements, Extensions, Alternative Narratives*, którego efektami jest zarówno jedna z publikacji Habilitanta jak i zaproszenie do zespołu redakcyjnego „Art in Translation” oraz planowane uczestnictwo w międzynarodowym sympozjum organizowanym w Instytucie Historii Sztuki UAM (2023).

Dokonania naukowe Habilitanta znane mi są nie tylko z przedłożonych do oceny publikacji, ale także z jego kilku wystąpień na konferencjach krajowych (na Seminarium Metodologicznym Stowarzyszenia Historyków Sztuki w Nieborowie) i na sympozjum międzynarodowym *Exhibition Histories: New Perspectives* (Warszawa, 2019). Dr Filip Lipiński dał się poznać polskiej i międzynarodowej publiczności jako doświadczony badacz sztuki amerykańskiej i bardzo dobry prelegent. W polskim, ale też w międzynarodowym środowisku historyczno-artystycznym znana i ceniona jest aktywność, kompetencje organizacyjne i translatorskie dr. Lipińskiego jako członka redakcji „Artium Quaestiones”; w latach 2016–2020 pełnił funkcję sekretarza redakcji, od 2020 roku jest zastępcą redaktora naczelnego.

Podsumowując pierwszą część oceny, nie tylko znacząca liczba publikacji, ale przede wszystkim ich poziom naukowy i umiędzynarodowienie pozwalają mi ocenić wysoko dorobek dr. Filipa Lipińskiego. Do pozytywnej oceny przyczynia się także

ogromna aktywność naukowa i organizacyjna Habilitanta: udział w konferencjach międzynarodowych i krajowych (łącznie 22 wystąpienia od 2010 roku), współpraca (i jej planowana kontynuacja) z zagranicznymi ośrodkami naukowymi, międzynarodowa mobilność akademicka (m.in. w ramach stypendium Fundacji Kościuszkowskiej, Terra Foundation for American Art, programu Erasmus Teaching Mobility), organizacja wykładów gościnnych badaczy amerykańskich w IHS UAM, członkostwo w redakcjach czasopism zagranicznych („Art in Translation”, „New Theories”), prace translatorskie, osiągnięcia dydaktyczne (w tym organizacja zagranicznych studenckich wyjazdów naukowych), działalność organizacyjna na rzecz macierzystego Instytutu i Uniwersytetu,

Ocena rozprawy habilitacyjnej

Monografia pt. *Ameryka. Rewizje wizualnej mitologii Stanów Zjednoczonych* (Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, 2021, 623 strony, 211 ilustracji) – przedłożona jako główne osiągnięcie stanowiące znaczny wkład w rozwój dyscypliny nauki o sztuce – jest niewątpliwie publikacją ważną dla badań nad nowoczesną i współczesną sztuką oraz kulturą wizualną. O wartości rozprawy stanowią w większości nie tyle badania stricte archiwalne (niosące np. nowe faktograficzne ustalenia dotyczące poszczególnych dzieł, biografii artystów amerykańskich czy innych historycznych kontekstów) ile syntetyczne zebranie, usystematyzowanie materiału wizualnego i stanu badań oraz dogłębne interpretacje według ram metodologicznych proponowanych przez Autora w odniesieniu do całości, ale też aktualizowanych w poszczególnych rozdziałach.

Ogólne założenia badawcze, struktura, język i redakcja rozprawy nie budzą zastrzeżeń. Doceniam klarowny, tematyczny podział na osiem rozdziałów zbudowanych wokół wybranego motywu ikonograficznego (czy raczej „tematu ramowego”), jego historycznych przekształceń czy też współczesnych „zawłaszczeń”. Co więcej, obszernie *Wprowadzenie* (s. 7–77) oraz argumenty zawarte w poszczególnych rozdziałach świadczą o solidnych podstawach metodologii historii sztuki. Habilitant z wnikliwością korzysta z dorobku „szkoły metodologicznej” Instytutu Historii Sztuki UAM, reprezentowanej np. przez Mariusza Bryła i Stanisława Czekalskiego, ale też gros jego bezpośrednich metodologicznych odniesień stanowią publikacje Mieke Bal, Rosalind Krauss czy W.J.T. Mitchella, badaczek i badaczy zajmujących się różnymi aspektami studiów nad kulturą wizualną oraz specyfiką współczesnych mediów artystycznych.

Krytyczna ikonologia Mitchella jest perspektywą, z której Habilitant czerpie najwięcej. Nieprzypadkowo również, w monografii odnajdziemy wiele odniesień do Rolanda Barthes'a, jego *Mitologii* i ich współczesnych rewizji. Jedną z nich, istotną dla rozważań Habilitanta, jest omawiana we *Wprowadzeniu* (s. 23) publikacja *Nasza Ameryka wyobrażona. Polskie spotkania z amerykańską kulturą popularną po 1918 roku* Jolanty Szymkowskiej-Bartyzel (2015). To, ale i inne odniesienia do polskich badań amerykańistycznych (np. Zbigniewa Lewickiego), jest świadectwem umiejętnego włączenia przez Habilitanta różnych obszarów humanistyki w interpretację historyczno-artystyczne. Zyskujemy jednocześnie przegląd najważniejszych publikacji amerykańskich historyków sztuki, takich jak Albert Boime, którego głównym obszarem badawczym była sztuka osiemnastego i dziewiętnastego wieku. Tytułowe pojęcie „Ameryki” zostaje już we *Wprowadzeniu* poddane przez Habilitanta rewizjom, tym cenniejszym, że sięga on po przykłady dzieł sztuki, np. Alfreda Jarra *Logo dla Ameryki* (1987). „This is not America”, słowa pojawiające się w jednej z sekwencji pracy Jarra, jak zauważa Autor (s. 9), kwestionują „historyczną i ideologiczną konstrukcję”, nawiązując do strategii zaprzeczenia w *Zdradliwości obrazów* Magritte'a. Pozwolę sobie jedynie na uwagę, że gest zaprzeczenia (spójności kulturowej) nie jest jedynie częścią amerykańskich mitologii; przywołać można tu równie słynne, pojawiające się w wielu kontekstach wystawienniczych, prowokacyjne motto Bena Vautiera *La Suisse n'existe pas*.

W rozdziale *Flaga jako obrazowa matryca* prześlędzony został „temat ramowy” flagi Stanów Zjednoczonych w sztuce nowoczesnej i współczesnej. Sekwencja omawianych tu obrazów jest sprawnie zbudowana. Autor prowadzi nas od pejzażu Fredericka Edwina Churcha *Nasz sztandar na niebie* (1861), reprezentację wpisującą się w amerykańską politykę narodową, poprzez *Flagę* Jaspiera Johnsa (1954) czy wykorzystanie obrazu flagi w instalacji Hansa Haackego *Sanitation* (2000), aż do innych, wcześniejszych przykładów, takich jak *Model amerykańskiej flagi* Williama C. Copleya (1961). Nie jest to sekwencja chronologiczna, co byłoby najbardziej oczywistym sposobem ustrukturyzowania materiału wizualnego, ale to właśnie odejście od chronologicznych ujęć stanowi o wartości argumentów Autora. Przekształcenia poszczególnych obrazów, czy też „tematów ramowych” (Habilitant słusznie nawiązuje wcześniej do znanej koncepcji Jana Białostockiego, s. 63) zostały przedstawione z

uwzględnieniem aspektów wywiedzionych ze struktury i materialności poszczególnych dzieł (np. *Inskrypcje, Flaga jako ekran i rama, Flaga rozdarta/wyblakła*).

Chronologiczne nieciągłości i metalepsje (wynikające, jak to odczytuję, z przemyślenia przez Habilitanta propozycji metodologicznych Mieke Bal, Georges'a Didi-Hubermana, ale też Michael Ann Holly, s. 129) pojawiają się konsekwentnie w innych rozdziałach, np. w kolejnym, zatytułowanym *Przekraczając Delaware, przekraczając historię*. Obrazem otwierającym jest tu praca Kary Walker *Przeprawa* (2017), którą można uznać za jeden ze „skutków” recepcji jednego z najważniejszych amerykańskich obrazów historycznych, *Waszyngton przekraczający Delaware* Emmanuela Leutzego (1851). Analiza kompozycji, recepcja w XIX wieku oraz inne formy „dalszego życia” tego znanego obrazu to główne komponenty drugiego rozdziału, jednak za najbardziej przekonującą propozycję interpretacyjną Habilitanta uznaję nawiązanie do koncepcji Freuda: „sceny pierwotnej”, „pierwotnych fantazji” oraz „naznaczania wstecznego” (s. 128–130).

Rozdział trzeci, *Kraj obrazu, obraz kraju*, otwiera seria prac współczesnej artystki amerykańskiej Valerie Hegarty, realizowanych od 2005 roku. Podzielałam opinię Habilitanta, że jej prace „mogą się wydawać efekciarskie i nieco kiczowate” (s. 174) i równocześnie doceniam studium tego przypadku. Prace Hegarty, zawłaszczające i przekształcające znane malarskie pejzaże, stanowią bardzo dobry punkt wyjścia do zarysowania panoramy amerykańskiego malarstwa krajobrazowego, gatunku ostatecznie wykrystalizowanego w XIX wieku. Tytuł rozdziału w udany sposób nawiązuje do współczesnych rewizji pojęcia „krajobrazu”, w których estetyczna formuła malowniczości wiąże się z historycznym i politycznym legitymizowaniem kolonizacji. Kwestie te podejmował W.J.T. Mitchell, np. w tomie *Landscape and Power* (przywołanym przed Autora w tym kontekście, zob. 177), ale też we fragmencie *Seeing Through Race* (s. 93), w którym amerykański badacz poddaje rewizji niewinne, wydawałoby się, wyrażenie „look at the view”. Do wielu przykładów malarstwa pejzażowego czy fotografii „ojczyste” (pozwalam tu sobie na chwilowe przeniesienie tej europejskiej kategorii na amerykański grunt) Habilitant w przekonujący sposób dołącza inne realizacje, np. monumentalne założenie Mount Rushmore, kultowy napis „Hollywood”, a także prace z nurtu land artu. Obszerny rozdział trzeci zawiera tak wiele nieoczywistych wątków, że trudno tu domagać się jakichkolwiek uzupełnień. Niemniej jednak, szkoda, że zabrakło odniesienia do zaawansowanych, współczesnych polskich badań z obszaru

filozofii czy kulturowych studiów krajobrazowych (np. do prac Beaty Frydryczak czy Mateusza Salwy), w których często podejmowana jest kwestia „krajobrazu” jako politycznego konstruktu.

W rozdziale czwartym *Zachód jako Ameryka* Habilitant przywołuje m.in. figurę kowboja – zwykle „białego mężczyzny” na koniu, „sprawnie władającego pistoletem i lassem” (s. 271) – której mitologizację podważane są w pracach artystów takich jak Andy Warhol (zob. jego „queerową subwersję” mitu w filmie *Koń*, s. 295) czy Paul McCarthy. Mit „Dzikiego Zachodu” ukazany jest tu trafnie – i podobnie jak inne „obrazy ramowe” analizowane w monografii – jako „splot historii i mitu (mitohistorii)” (s. 261). Pojęcie to – wprowadzone przez Autora – uznaję za trafnie określenie nakładania się stereotypowych obrazów na historyczne i geograficzne realia terytorium, na którym przenikały się odmienne społeczeństwa, „rdzenne i osadnicze” (s. 261). Istotnym wątkiem jest historia „Buffalo Billa”, ale z perspektywy polskiej recepcji amerykańskich mitów szkoda, że informację o występach w Krakowie w 1906 roku (także w Rzeszowie) pozostawiono bez komentarza czy przypisu do polskich źródeł (s. 275). Ciekawe jest w rozprawie dookreślenie dróg rozprzestrzeniania się zmitologizowanych figur kowboja w czasach przed ekspansją kina amerykańskiego, westernów czy też animowanego świata Walta Disneya (nie tylko występy „Buffalo Billa”, ale i „miasteczko indiańskie” zorganizowane w ramach chicagowskiej Wystawy Kolumbijskiej, s. 274). Wyrazistym argumentem w czwartym rozdziale jest ten dotyczący pozornej neutralności zabawy w „Dziki Zachód”, który Autor buduje jako paralelny do *Zabawy w Holocaust* Ernsta van Alpheny (s. 315–318). Prace, które doprowadziły Autora do zarysowania tej analogii to cykle fotograficzne Laurie Simmons i Davida Levinthala. Ale uwaga o ludobójstwie Indian w Stanach Zjednoczonych i braku dokumentacji wizualnej (s. 318) prowokuje mnie do postawienia pytania o oficjalne narracje muzealne (np. w The National Museum of the American Indian). Podobne pytania stawiane są w ramach współczesnych amerykańskich debat prasowych i akademickich. Znamienny w tym kontekście jest tytuł artykułu z „The Washington Post” (2015): *The U.S. has 35000 museums. Why is only one about slavery?* Tym jedynym muzeum, jak wynika z artykułu, jest Whitney Plantation w Luizjanie.

Odpowiedź na pytanie o dekolonizację muzealnych narracji odnalazłam po części w rozdziale piątym, *Różnicowanie kolonialnej fantazji*, w którym prześledzono stereotypy rasowe związane z kolonizacją Zachodu, marginalizację i wykluczenia

rdzennych mieszkańców. Ogromną rolę w dekolonizacji muzeów odgrywa sztuka współczesna; wniosek taki można wysnuć po lekturze rozdziału, który otwiera performans Jamesa Lunny. Wykonany w 1987 roku w Museum of Man w San Diego niewątpliwie „ogniskuje szereg problemów związanych z reprezentacją rdzennych Amerykanów” (s. 341). Swoją drogą, symptomatyczna jest zmiana nazwy instytucji w 2020 roku na Museum of Us, o której Autor wspomina, ale nie wyjaśnia jej politycznych okoliczności. W rozdziale piątym, oprócz odpowiednio dobranej metodologicznej perspektywy (nurty studiów postkolonialnych), uwagę zwracają celne zestawienia, np. fotografii *Koniec tych, którzy są słabi* Jamesa Lunny z pomnikiem *Na końcu szlaku* Jamesa Earle Frasera (il. 124 i 125), a także wybór omawianych prac (np. poruszające *Frędzle* Rebekki Belmore, il. 142). Problem rasowych stereotypów powraca w kolejnym rozdziale, *Przesłony widzenia*, którego tytuł odnosi się do wyrażenia *veil of vision* W.E.B. Du Boisa. I tu również interpretacje dzieł współczesnych, w tym znanych prac Carrie Mae Weems, Freda Wilsona, Kary Walker, poprzedzone są naszkicowaniem ramy pojęciowej wywiedzionej ze studiów postkolonialnych (np. prac Frantza Fanona, Homi Bhabhy, Stuarda Halla, W.J.T. Mitchella).

Za jeden z amerykańskich mitów Habilitant uznaje abstrakcyjny ekspresjonizm, poddając go rewizjom w rozdziale siódmym *Ślady modernizmu*: „Abstrakcyjny ekspresjonizm proponuję tu postrzegać jako kulminację – ostatni element – konstruowania Ameryki” (s. 457). Otrzymujemy tu solidnie przedstawioną historię tego nurtu i jego mitologizacji, do której, jak przypomina Habilitant, przyczyniła się polityka kulturalna Stanów Zjednoczonych w czasach zimniej wojny, krytyka artystyczna Clementa Greenberga czy Harolda Rosenberga, a centralnym obiektem mitu stały się *drip paintings* Jacksona Pollocka (s. 493).

Lektura ostatniego rozdziału, *Nowy Jork jako obraz*, potwierdziła konsekwencję, z jaką Habilitant zakreśla w monografii swoistą historyczną geografę mitologizacji „Ameryki” – od wschodu i rzeki Delaware na „Dziki Zachód” i z powrotem na północno-wschodnie wybrzeże. Mam jednak wrażenie, że w niektórych partiach rozdziału więcej miejsca poświęcono „metodologicznej ramie” (jak najbardziej przekonującej; mam tu na myśli np. odwołania do Damischa, de Certeau, czy też przegląd aktualnej literatury naukowej na temat World Trade Center) niż bardziej krytycznemu namysłowi nad tekstami star architektów, Rema Koolhaasa czy Daniela Libeskinda. Słusznie zestawiono tu opisywaną przez Koolhaasa urbanistyczną siatkę Manhattanu z modernistyczną

siatką tropioną przez Rosalind Krauss w sztukach wizualnych. Pozwolę sobie jednak podjąć polemikę odnośnie „siatki jako struktury mitycznej” (s. 521). W moim przekonaniu nie powinniśmy ograniczać jej znaczenia do amerykańskich metropolii w dobie komercjalizacji parceli, lecz spojrzeć na tę geometryczną matrycę w szerszym kontekście, jako część historii ekspansji kolonialnych zapisanych w urbanistyce mniejszych miast. Zmitologizowanym w historii architektury przykładem jest układ przestrzenny Savannah. Słynny „wzorcowy” plan brytyjskiego generała Oglethorpe’a z lat trzydziestych XVIII wieku (znany z ryciny Petera Gordona) ukazuje *grid pattern*, schemat przypominający jeden z typów symboliczno-strategicznych *castra Romana*, wpisany w pustkę nad urwiskiem Yamacraw, otwartą na zasiedlenie przez kolonizatorów, a powstałą w wyniku wyrębu lasu. Tak czy inaczej, lektura ostatniego rozdziału monografii sprowokowała mnie intelektualnie (za co dziękuję Autorowi) do przemyśleń na temat zmitologizowanych pojęć i koncepcji z historii architektury Stanów Zjednoczonych, takich jak *log cabin* (amerykański odpowiednik „pierwotnej chaty”), „domy preriowe”, Chicago School czy *Learning from Las Vegas*. Podkreślić należy, że taką sytuację, czyli uruchomienie dalszego łańcucha wątków i skojarzeń, przewidział Habilitant w *Zakończeniu*: „Zagadnienia podjęte w tej książce muszą w dużej mierze pozostać otwarte – tak jak i otwarty pozostaje mit” (s. 559).

Powyższe komentarze wynikają przede wszystkim z faktu, że monografię przeczytałam z dużym zainteresowaniem. Zwyczajowe, afirmatywne określenie, że książkę „czyta się jednym tchem” nie przystaje do jej objętości, naukowego profilu i powagi tematów w niej poruszonych. Moje szczegółowe uwagi nie wpływają w żaden sposób na zmianę ogólnej pozytywnej oceny rozprawy Habilitanta. Nie mam wątpliwości, że jest ona cennym opracowaniem o charakterze podręcznikowym, ambitną syntezą, która stanie się lekturą obowiązkową dla wielu badaczy sztuki nowoczesnej i współczesnej.

Podsumowując, wskazaną jako główne osiągnięcie naukowe monografię *Ameryka. Rewizje wizualnej mitologii Stanów Zjednoczonych* oraz inne przedstawione w dokumentacji osiągnięcia naukowe doktora Filipa Lipińskiego uznaję za znaczny wkład w rozwój dyscypliny nauki o sztuce. Tym samym stwierdzam, że dr Filip Lipiński spełnia określone w Ustawie wymagania niezbędne do uzyskania stopnia doktora habilitowanego w dziedzinie nauk humanistycznych w dyscyplinie nauki o sztuce.